

М.П. ІГНАТЬЄВ — ВИДАТНИЙ ДИПЛОМАТ, ПОЛІТИК, ГРОМАДСЬКИЙ ДІЯЧ ТА ГОСПОДАРНИК

Сергій Смолянніков

З липня 2008 року виповнилося сто років від того дня, коли зупинилося серце видатної людини свого часу — графа Миколи Павловича Ігнат'єва.

Видатний діяч XIX сторіччя М.П. Ігнат'єв народився 17 (30)¹ січня 1832 року в Санкт-Петербурзі в родині генерала від інфантерії (в майбутньому Голови Комітету міністрів Російської Імперії) графа Павла Миколайовича Ігнат'єва. Він був старшим сином легендарного генерала — учасника Вітчизняної війни 1812 року, керівника оборони російських військ під Лейпцігом. Його молодший брат Олексій Павлович відомий серед киян як справедливий київський генерал-губернатор, прогресивний діяч Малоросії². Його сестра — Ольга Павлівна (після одруження — Зурова) відома серед жінок свого часу як одна із засновниць Бестужевських курсів, першого вищого навчального закладу для жінок в Росії.

Службова кар'єра Миколи Ігнат'єва просувалася напрочуд стрімко не тільки дякуючи його походженню, але й блискучим особистим здібностям. У 1851 році він за першим розрядом закінчив Академію Генерального штабу, знайшовши своє покликання у військово-дипломатичній службі. Вже у 1857 році, обіймаючи посаду військового агента у Великій Британії, Микола Павлович “розгадав” таємницю унітарного

Микола Павлович Ігнат'єв та Катерина Леонідівна (фотографії так званого “константинопольського” періоду — 1874–1878 рр.)

набою гвинтівки нового зразка, та після цього випадку службу в Британії довелося залишити³. Після повернення з “туманного Альбіону” М.П. Ігнат'єв (вже полковник Генерального штабу) у 1858 році очолив складну військово-дипломатичну експедицію до Бухари, під час якої був заключений важливий договір про мир у Середній Азії та закріплення за Росією права використовувати річку Аму-Дар'я. У Петербурзі місія Ігнат'єва розцінили як значний успіх, з приводу чого цар Олександр II відмітив: “Игнат'єв действовал умно и ловко и большего достиг, чем мы могли ожидать”⁴. Місія Ігнат'єва стала початком великої програми освоєння Середньої Азії та

¹ Дати визначено за новим та старим стилем.

² Невипадково, що й досі кияни пам'ятають, що колишня вулиця Урицького мала назву Ігнат'євська.

³ А.А. Ігнат'єв. 50 лет в строю. — М.; Воениздат, 1986.

⁴ Калина Канева. Лицар Балкан. — М., 2007.

Будівлі, що залишилися на території маєтку (тепер — сільська початкова школа). Фото автора

першим кроком на шляху до Сходу. Враховуючи великі можливості молодого дипломата, відомий мандрівник та дипломат адмірал Євфимій Путятін (за заповітом похований у Києво-Печерській Лаврі) — керівник Військового дипломатичного департаменту Міністерства закордонних зв'язків — запропонував Миколі Павловичу очолити вкрай складну місію щодо підписання важливої угоди між Росією та Китаєм. І з цим завданням молодий політик (а було йому лише 28 років) впорався блискуче: 14-го листопада 1860 року було підписано відомий Пекінський договір. Згідно з ним було остаточно визначено статус т.зв. “нейтральної” території між Амуром та Уссурі: Приамурський та Південно-Уссурійський край стали російськими. Завдяки цьому місто на березі Амурської затоки отримало назву Владивосток⁵. 3 серпня 1861 року вже генерал-майор Ігнат'єв М.П. очолює департамент Міністерства закордонних зв'язків. Наприкінці 60-х років XIX століття різко загострилася ситуація на Балканах, і вже видатний дипломат Ігнат'єв очолює російську місію у Константинополі (Стамбулі). 13 років Микола Павлович був послом в Османській Імперії, де набув величезного досвіду у балканських справах. З початком російсько-турецької війни 1877–1878 рр. генерал-дипломат Ігнат'єв — заступник Головнокомандувача імператора

Олександра II з питань визволення братнього болгарського народу. Вершиною його діяльності стало підписання знаменного Сан-Стефанського договору, за яким Болгарія отримала довгоочікувану незалежність. 19 лютого (3 березня) 1878 року стало зірковим часом генерал-ад'ютанта, генерала від інфантерії Миколи Павловича Ігнат'єва.

Новий імператор Олександр III, з невідомих досі причин, поставив крапку на дипломатичній діяльності Ігнат'єва. Одна з імовірних версій — великий авторитет та знання Миколи Павловича. Вперше за довгі роки Ігнат'єву було запропоновано “до особливого розпорядження” знаходитись у своєму маєтку в селі Круподеринці Київської губернії (зараз Вінницька область). Але несподіване заслання тривало недовго. Вже у 1880 році Ігнат'єва було призначено Нижегородським генерал-губернатором. На цій посаді він довів імператору та його свиті, що може бути не тільки гарним дипломатом, але й вправним господарником. Як наслідок — призначення Миколи Павловича 25 березня 1881 року на посаду міністра державного майна (своєрідний аналог сучасних МінАПК та Держкомрезерву). На цій посаді він як досвідчений військовий гостро поста-

Млин у маєтку Ігнат'євих. Фото автора

⁵ С. Смолянников. Курс на Восток. — К., 2006.

вив питання про необхідність створення системи загальнодержавного резерву "... для восполнення потребних запасов для війни і других бедствий надобных". Крім того, граф Ігнат'єв запропонував вирішити питання освоєння та розвитку Далекого Сходу через організацію переселення незаможних селян до Південно-Уссурійського краю. Новаторські ідеї Ігнат'єва знайшли підтримку у царя Олександра III, який 12 травня 1881 року призначив його на високу посаду Міністра Внутрішніх справ, що була не тільки важливою за ієрархією, але й свідчила про високий рівень довіри з боку самодержця, бо Міністр Внутрішніх справ відповідав майже за все у державі — від охорони кордонів країни та загального правопорядку до охорони самого імператора та його родини.

Пізніше, у 1893 році, імператор підписав маніфест про будівництво Великого Сибірського Шляху від Іркутська до Владивостока⁶. Микола Ігнат'єв був людиною прогресивних поглядів. Обіймаючи посаду Міністра Внутрішніх справ, він "обома руками" взявся за вирішення багаторічних проблем, а саме: вирішення селянського питання через проведення земельної реформи та створення системи державного майна; створення департаменту державної безпеки та громадського спокою; вніс пропозицію про введення системи обмеженого парламентаризму через проведення виборів представників до Земського Собору від усіх станів⁷.

Але ці новаторські ідеї злякали вже не тільки свиту самодержця, а й самого Олександра III. Після доповіді про перебудову внутрішньої політики на Державній Раді, де був присутнім імператор, майже всі члени Ради звинуватили Ігнат'єва у знищенні основ самодержавства. Наслідок — негайна відставка.

З 1883 року Микола Павлович з родиною постійно проживав у своєму маєтку у Круподеринцях, де і був похований за заповітом 20 червня (3 липня) 1908 року.

Могила М.П. Ігнат'єва у Круподеринцях. Фото автора

Досі працює цукровий завод та водяний млин, які побудував граф Ігнат'єв. Сучасники відмічали, що його новаторські ідеї опередили свій час. Історія не визнає умовного способу, але якби до пропозицій М.П. Ігнат'єва прислухалися — шлях розвитку країни, напевно, був би іншим.

Ігнат'єв Микола Павлович залишив значний слід у вітчизняній та й у всесвітній історії: а) Заключенням Бухарського договору у 1858 році відкрито шлях у Середню Азію та на Далекий Схід; б) Пекінський договір 1860 року остаточно закріпив за державою території сучасних Примор'я та Приамур'я; в) Сан-Стефанський 1878 року договір подарував Болгарії свободу та незалежність.

Через певний час була побудована залізниця до Владивостока, почався переселенський рух до Далекого Сходу та відбулися перші в історії самодержавної Росії вибори до Державної Думи.

Все вищезгадане було свого часу запропоновано Ігнат'євим. Отож не випадково на картах Росії, Болгарії, Молдови, Кореї та Македонії у назвах вулиць, селищ, станиць та станцій навічно залишилося ім'я Миколи Павловича Ігнат'єва⁸. Є таке місце і на Україні — це село Круподеринці Погребищенського району Вінницької області.

⁶ За російською абрєвіатурою КВЖД.

⁷ С. Смолянніков. До 100-річчя утворення парламентаризму. — К., 2004.

⁸ Зазначені населені пункти нанесені на карти масштабу 1:50000 та більше.